

Rozwój dziecka 2 i pół, 3, 4, 5 - letniego

ROZWÓJ DZIECKA DWU I PÓŁ, TRZYLETNIEGO

1. Ogólna charakterystyka dziecka

W pracy z małymi dziećmi należy przede wszystkim liczyć się z dużą wrażliwością ich układu nerwowego oraz ze słabą wrażliwością na infekcje. Potrzebna jest zatem atmosfera pełna pogody i radości. Ważne jest również, aby dzieci jak najdłużej przebywały na powietrzu o każdej porze roku.

Dzieci dwu i pół-, trzyletnie łatwo ulegają zmęczeniu, lecz szybko regenerują swe siły. Na krótko również potrafią skupić się na jednym przedmiocie, stąd też krótkotrwały wysiłek należy przeplatać częstym odpoczynkiem, umożliwiającym zmianę pozycji ciała i zaspokajającym potrzebę ruchu. Ważnym zadaniem jest też przystosowanie dzieci do nowego środowiska, gdyż są one jeszcze egocentryczne, co utrudnia orientację w otoczeniu. Brak umiejętności samoobsługowych powoduje uzależnienie od pomocy dorosłych. Małe dzieci łatwo tracą poczucie bezpieczeństwa, które jest niezbędnym warunkiem równowagi psychicznej, dlatego ważna jest obserwacja jego zachowania, aby wiedzieć i orientować się, kiedy potrzebna jest ingerencja, kogo trzeba ośmielić, kogo pocieszyć lub też zachęcić do zabawy.

Kontakty okolicznościowe z dziećmi występują podczas całego dnia przedszkolnego. Obfitują one niejednokrotnie w różne nieprzewidziane sytuacje, na które trzeba umieć właściwie reagować. Gotowość do dzielenia z dziećmi ich przeżyć, poznawanie dziecięcych zainteresowań, przychodzenie z pomocą w razie potrzeby, sprawiedliwe rozstrzygnięcie sporów, wszystko to wychowuje dziecko, zbliża je do wychowawcy oraz umacnia poczucie bezpieczeństwa.

Pozostawiając dziecku możliwie dużo swobody, trzeba ją jednak ograniczyć wymaganiami racjonalnego trybu życia i koniecznością przestrzegania norm współżycia społecznego, gdyż atmosferę spokoju warunkuje ład i porządek w przedszkolu. Do tego niezbędne jest pewne zdyscyplinowanie dzieci zgodne z ich możliwościami rozwojowymi. Aby to osiągnąć należy ustalić najważniejsze zasady i zwyczaje obowiązujące w zabawie, we wzajemnym współżyciu. Dobrą metodą są objaśnienia połączone z pokazami. Prace nauczycielki ułatwia naturalna skłonność małego dziecka do naśladownictwa, podatność na sugestie słowa.

Trzylatek chętnie podporządkowuje się wychowawcy stawiającemu wymagania w sposób łagodny, ale stanowczy, bez okazanego zdenerwowania, które potem udzieliłoby się dziecku i wyzwalało w nim chęć przekory.

Kontakty małych dzieci z otoczeniem utrudnia ich mało komunikatywna mowa. Myślenie dopiero wchodzi w fazę konkretno - wyobrazeniową. Dlatego też nauczycielka nie powinna używać słów, które nie są dziecku jeszcze znane. Słowom powinno z reguły towarzyszyć działanie. Dzieci 2 i pół-, 3 - letnie interesują się bardzo wzajemną przynależnością np. dziecko łączy filiżankę ze spodkiem, lokomotywę z wagonem. Ułatwia to wdrażanie dziecka do utrzymywania porządku np. lalki mieszkają w pokoiku dla lalek, a każdy wiesza swoje ubranie na swoim znaczku. Małe dzieci chętnie bawią się samotnie lub we dwójkę. Nie potrafią jeszcze bawić się razem, choć chętnie obok siebie przebywają. Próby współdziałania w zabawie mają często charakter czysto zewnętrzny np. (sypanie piasku do tego samego wiaderka, zabawa zbiorowa w naśladowanie jadących samochodów.)

Zabawki powinny występować w kilku egzemplarzach, aby zmniejszyć okazje do

ewentualnych sporów. Poza też zabawkami należy im też udostępnić materiał do rysowania i malowania.

2. Rozwój somatyczny i aktywność ruchowa.

W tym okresie kościec dziecka jest wrażliwy i giętki. Stawy cechuje duża ruchomość, więzadła stawowe są słabe i rozciągliwe. Bardzo słaba jest też muskulatura. Włókna mięśniowe zawierają dużo wody, są wiotkie i cienkie, wskutek czego dziecko jest niewytrzymałe na wysiłek fizyczny. Męczy je jednostajna pozycja oraz monotony i dłużej trwający ruch.

Dla tych dzieci zorganizowane zajęcia nie powinny przekraczać 10 minut. Forma realizacji programu jest praca w małych grupach. Konieczne jest również przebywanie na świeżym powietrzu, a także możliwość odpoczynku w ciągu dnia. W tej fazie wieku łatwo może wytworzyć się wadliwa postawa ciała przy nierównomiernym rozkładzie ruchu i spoczynku.

3. Rozwój emocjonalny i społeczny.

Wiek ten cechuje wzbogacenie się i duże zróżnicowanie życia uczuciowego. Można zaobserwować w zachowaniu się dzieci takie uczucia jak: gniew, strach, radość, wstyd, niechęć czy też zazdrość. Te uczucia pojawiają się w sposób wyrazisty, gdyż dziecko nie umie maskować i tłumić swoich przeżyć uczuciowych. Uzewnętrzniają się one w zachowaniu, okrzykach i w słowach. Służą one do wyrażania emocji, których podłożem są z kolei potrzeby. W tej fazie życia przedszkolnego uczucia dzieci cechuje afektywność i impulsywność. Emocje silne gwałtowne, choć krótkotrwałe, łatwo u dziecka powstają i wybuchają na zewnątrz. Często trwają tylko kilka minut, nagle powstają i nagle się kończą. Dziecko przechodzi łatwo z jednego nastroju emocjonalnego w drugi, diametralnie od niego różny. Zmartwione i zapłakane, za chwile śmieje się i cieszy.

4. Sprawności komunikacyjne.

Pod koniec trzeciego roku życia wychowywane w sprzyjających warunkach środowiskowych, mają już opanowane podstawy języka ojczystego i to zarówno od strony leksykalnej jak też gramatycznej. Oczywiście chodzi tu o praktyczną znajomość języka, które przejawia się w rozumieniu skierowanych do dziecka wypowiedzi innych osób.

Jednakże zasób słownictwa dziecka trzyletniego jest jeszcze niewielki a system gramatyczny nie w pełni poznany i utrwalony. Mowa w tym wieku ma przede wszystkim charakter sytuacyjny i synpraktyczny tj. dziecko nie przekracza na ogół w swych wypowiedziach czynności bezpośrednio wykonywanych i osób, z którymi pozostaje w danej chwili w kontakcie bezpośrednim.

5. Moralność i osobowość dziecka.

Rozwój moralny polega na przyswajaniu różnorodnych reguł form postępowania i zastosowaniu ich w stosunkach międzyludzkich. Dziecko stopniowo przyswajając sobie normy i reguły postępowania uczy się postępować zgodnie z nimi. Małe dziecko nie ma wrodzonego poczucia dobra i zła. Okres ten nazywany jest okresem anomii moralnej. W tym stadium moralności dziecko przyjmuje określone normy i zasady postępowania narzucone mu przez dorosłych. Przestrzega ich nie dlatego, że uważa zachowanie norm za wartościowe, lecz

po to, by sprostać wymaganiom dorosłych, gdyż są oni dla dziecka bezwzględny autorytetem i wzorem właściwego postępowania.

6. Co potrafi dwu i pół, trzylatek.

- Myje ręce i twarz, nie mocząc ubrania i wyciera je ręcznikiem,
- Potrafi samodzielnie jeść, doskonali tę umiejętność w zabawie lalkami,
- Stara się wyręczać dorosłych w prostych czynnościach, np. podaje różne przedmioty.

Wiele jednak zależy od tego:

- Na ile dorośli pozwalają dziecku na samodzielne choć niezdarne wykonywanie czynności samoobsługowych,
- W jakim stopniu dziecko zachęcane jest do radzenia sobie w sytuacjach życiowych,
  - Czy dorośli okazują mu radość, gdy upora się z wykonaniem czynności samoobsługowych,
  - Trzeba kształtować w dziecku poczucie odpowiedzialności za to co czyni,
- Zadbać o to, aby dziecko respektowało zasady dobrego zachowania w domu, w przedszkolu, w sklepie, itp.
- Skuteczne jest też rozwijanie u dziecka skłonności prowadzenia do końca wykonywanych czynności.

Ważne jest, aby dorośli:

- Był przy dziecku i podtrzymywał w osiągnięciu celu: ma zachęcać, przypominać i podpowiadać, to co dziecko ma robić,
- Okazywać radość, gdy dziecko osiągnie cel, gdyż w ten sposób dziecko uczy się odczuwać zadowolenie z wykonywania czynności.
- Należy być cierpliwym i systematycznym, bo dziecko musi wiele razy wykonywać czynność nim ją opanuje a potem ćwiczyć, aby przybrała postać nawyku.

ROZWÓJ DZIECKA 4 - LETNIEGO

W wieku 4 lat rozpoczyna się okres średniego dzieciństwa, który trwa do 6 roku życia. Dziecko, które rozpoczyna ten etap życia charakteryzuje poziom rozwoju motorycznego i sensorycznego, umożliwiający mu poruszanie się w najbliższym otoczeniu i docieranie do interesujących je obiektów, traktowanych przez nie jako istniejące realnie.

1. Rozwój somatyczny i aktywność ruchowa.

Dziecko wkraczające w okres średniego dzieciństwa ma wszystkie zęby mleczne swobodnie porusza się chodząc i biegając, jest dość samodzielne w zakresie samoobsługi. Zmiany wzrostu i wagi ciała są znacznie mniejsze niż do tej pory. Następuje wydłużenie ciała pod wpływem szybszego rośnięcia kończyn. Dziewczynki rozwijają się szybciej niż chłopcy. W średnim dzieciństwie obserwuje się wzrost sprawności motorycznej, pojawiają się nowe umiejętności, proste ruchy łączone są w kombinacje ruchowe, np. bieg i skok, bieg i kopnięcie piłki, chwyt i rzut piłką. O 4-latkach mówi się, że są nie do opanowania w każdym rodzaju aktywności. Jest to spowodowane dużą potrzebą ruchu. Dziecko 4-letnie nie potrafi długo skupić się na wykonywanej czynności, dlatego często zmienia rodzaje zajęcia

ruchowego. Ważną rolę w uczeniu ruchów odgrywają wzorce kulturowe, które różnice związane z płcią; chłopcy uzyskują lepsze wyniki w czynnościach wymagających więcej energii i siły, dziewczynki zaś przewyższają chłopców w czynnościach motorycznych (skakanka) oraz precyzji (rysowanie, pisanie). W zakresie motoryki małej dzieci 4-letnie są samodzielne w ubieraniu i rozbieraniu, jedzeniu. W rysunkach stosują schematy przedmiotów i człowieka, komponują rysunek o wielu obiektach. 4-latki są nie do opanowania ruchowo; biją, kopią, rzucają kamieniami, niszczą przedmioty, uciekają.

2. Procesy poznawcze

A. Sprawności percepcyjne

W wieku 3, 4 - lat dzieci odróżniają pismo od tego, co nim nie jest. Ujmują pismo całościowo. Dzieci 4-letnie potrafią kopiować koło, krzyżyk, szyny, umiarkowanie dokładnie kopiują kształty liter. Wzrasta zdolność rozróżniania barw i ich odcieni, wzrasta wrażliwość słuchowa. Czas ujmują 4-latki subiektywnie, choć lepiej niż 3-latki. Poprawnie podają kolejność zdarzeń i ujmują je jako przewidywalne. 4,5-latki wykazują zainteresowanie literami i cyframi, czasem umiejają całkiem nieźle liczyć.

B. Pamięć

W miarę dojrzewania dzieci utrzymują w umyśle coraz większą liczbę liter, słów, cyfr. Mogą odtworzyć szereg złożony z 4 cyfr. Są zdolne do stosowania strategii powtarzania materiału do zapamiętania.

C. Czynności myślowe

- Szeregowanie - 47% 4-latków tworzy małe szeregi z patyczków różnej długości.
- Klasyfikacja - 4-latki opanowują w niej poziom podstawowy, gdzie wystarczają informacje percepcyjne, odkrywane samodzielnie. Informacje podawane przez dorosłych są nieprzydatne.

D. Symboliczna reprezentacja rysunku

Badacze określają ten okres jako idioplastykę, realizm intelektualny, okres schematu uproszczonego. Zestawiając proste kształty dzieci rysują to co widzą w danym obiekcie. Ich rysunki są symbolami, które przypominają elementy rzeczywistości.

E. Sprawności językowe i komunikacyjne

- Słownictwo - mają tendencje do tworzenia neologizmów, stosując poprawnie ojczyście reguły gramatyczne. Pełnia one funkcje wypełniania luk, gdy dziecko nie znajduje w swoim zasobie słów słownictwa na określenie jakiegoś obiektu.
- Narracja - dzieci coraz częściej odróżniają opowiadania od innych form wypowiedzi. Opowiadania przedstawiają najczęściej konflikty interpersonalne. W 4 roku życia wzrasta znajomość nazw stanów emocjonalnych, czynności umysłu, zachowań społecznych. Bogaci się i doskonalą strukturą opowiadania dziecka. Można w nim znaleźć wszystkie elementy i struktury opowiadania. W wieku 4 lat dzieci wprowadzają opisy czasu.
- Konwersacje - doskonalą się umiejętność ich prowadzenia. Szczególną rolę w rozmowie odgrywają pytania. Służą one nawiązaniu i podtrzymaniu kontaktu oraz zdobyciu informacji. Tendencja do zadawania pytań zwiększa się wraz z wiekiem i największa jest w 4, 5 roku życia. Jest to wiek pytań. Do 5 roku życia rośnie liczba pytań heurystycznych, przez które dziecko zmierza do wyjaśnienia i uporządkowania wiedzy o świecie. Potem liczba ta spada.
- Wyobraźnia - wydaje się ona nie mieć w tym wieku żadnych granic. Dzieci wymyślają

towarzyszy zabaw i różne wymyślone historie. Dla dzieci w tym wieku granica między rzeczywistością a fikcją jest bardzo cienka.

3. Emocje

Dzieci 4-letnie lepiej rozumieją emocje własne i innych osób, zdobywają umiejętności regulowania ekspresji własnych emocji. W 4 roku życia nazwy stanów i przeżyć uczuciowych stanowią 6,6% wszystkich nazw czynności wyrażanych czasownikowo. Potrafią właściwie oceniać przyczyny podstawowych reakcji emocjonalnych, jednak są skłonne zwracać uwagę raczej na czynniki zewnętrzne wywołujące emocje niż wewnętrzne. Dzieci 4-letnie są nie do opanowania emocjonalnie. Głośny, niemądry śmiech występuje na przemian z napadami złości. Mówi brzydkie słowa, powraca do nich z upodobaniem i rymuje je, zarykując się śmiechem - tzn., że zdaje sobie sprawę z ich niestosowności.

Lęki

W tym wieku przeważają lęki słuchowe, np. odgłosy silników oraz: lęk przed ciemnością dzikimi zwierzętami, wyjściem matki. Rozładowanie napięć emocjonalnych odbywa się przez: ssanie palca podczas snu, pobudzenie motoryczne - dziecko ucieka, kopie, pluje, obgryza paznokcie, dłubie w nosie, robi miny; pobudzenie werbalne - puszenie się i przechwalanie, celowe kosławienie języka, używanie brzydkich słów. Występują lęki i koszmary senne, potrzeba oddawania moczu podczas podniecenia emocjonalnego, ból brzucha, a nawet wymioty w momencie stresu.

4. Rozwój społeczny

Dla dzieci w wieku przedszkolnym dobra szkoła społecznego uczenia się jest zabawą. Szczególnie ważne są zabawy w role, które pozwalają odkrywać reguły związane z daną rolą. Zabawa dobrze służy zrozumieniu przez dzieci społecznych ról dorosłych - rodzinnych, zawodowych. Przyjmują je zgodnie z płcią. W wieku 3-6 lat stabilizują się zabawy samotne i równoległe (obserwacja zabaw innych). Zajmują one połowę czasu przeznaczanego na zabawy. Wzrasta również poziom empatii, czyli rozumienia stanów emocjonalnych innych osób. Dzieci 3-4 letnie są bardziej skłonne odpowiadać prospołecznie na zmartwienia dzieci, z którymi weszły w koleżeńskie relacje niż na kłopoty innych.

Dziecięce przyjaźnie

W wieku przedszkolnym dzieci rozumieją niezwykle charakter kontaktu społecznego, jakim jest przyjaźń. Przyjaciół jest wyróżniany jako partner zabawy, przyjaciele dzielą się zabawkami, do przyjaciela częściej niż do innych kierowane są prośby, pozdrowienia. Przyjaciele częściej przebywają ze sobą, rozmawiają, patrzą na siebie. W wywiadzie na temat przyjaciela młodsze dzieci przedszkolne częściej niż starsze zwracają uwagę na cechy zewnętrzne, aż 63% dzieci wskazuje na uczucia, a w sytuacjach sprzyjających powstawaniu przyjaźni 53% dzieci wskazuje na pomaganie. Niemniej jednak przyjaźnie w wieku przedszkolnym są zwykle nietrwałe, a niektóre dzieci (np. agresywne), mają trudności z zawieraniem przyjaźni.

Negatywne zachowania dziecka

4-latki są nie do opanowania w stosunkach międzyludzkich. Uwielbiają przeciwstawiać się poleceniom rodziców. Nie skutkują nawet surowe kary. 4-latek puszy się, przeklina, przechwala, prowokuje. Między 4-7 rokiem życia wzrasta agresja zorientowana na osobę (agresja wroga). Jest ona obliczona na sprawienie bólu innej osobie zarówno przez odwet, jak

i sposób ustalenia dominacji. Chłopcy są bardziej agresywni niż dziewczynki, bardziej skłonni bić się, popychać, obrażać, grozić pobiciem.

Stosunki rodzice - dzieci

Dużym autorytetem są dla 4-latków rodzice, ale dzieci sprzeciwiają się tym autorytetom. Mają przemożny pęd do przeciwstawiania się wszelkim zasadom, choć w końcu ulegają i podporządkowują się.

5. Rozwój moralny

Jest on ściśle związany z rozwojem poznawczym, uczuciowym i społecznym. Wiąże się z poznaniem reguł obowiązujących w grupie społecznej, odróżnianiem dobra od zła oraz doświadczania poczucia winy i wstydu. Od około 4 roku życia dzieci zaczynają odczuwać wewnętrzny hamulec, chociaż nie rozumieją jeszcze podstawy nakazów i zakazów. Istotną rolę w tym względzie odgrywa rozumienie przeżyć innych osób oraz rozwój takich uczuć, jak wstyd i wina.

6. Osobowość dziecka

Rozwój osobowości dziecka postępuje równocześnie z jego rozwojem społecznym, emocjonalnym i poznawczym. Zasadniczą rolę w kształtowaniu się osobowości odgrywa proces identyfikacji. Wtórna identyfikacja występuje po 3 roku życia jako usiłowanie upodobnienia się do modelu. Małe dziewczynki zaczynają identyfikować się z matką, a chłopcy z ojcem. Według Bandury chłopcy obserwują i naśladują chłopięce zachowania, ponieważ są za nie nagradzani, natomiast dziewczynki są nagradzane za zachowania dziewczęce. W wieku przedszkolnym rozwija się zdolność samokontroli, czyli działania zgodnie z oczekiwaniami autorytetów. Podstawą wszystkich form kontroli jest zdolność do powstrzymania się od natychmiastowego reagowania na pobudzenia i planowanie działania.

Dopiero w 4 roku życia dzieci zaczynają świadomie kontrolować intensywność swoich emocji. Zaczynają też planować swoje działania, chociaż zwykle nadal nie odnoszą sukcesu.

Stopniowo stają się coraz bardziej zdolne do planowania swoich działań, są w stanie dostosować się do próśb i zaleceń rodziców oraz kulturowych norm, bez konieczności zewnętrznej kontroli.

W okresie średniego dzieciństwa zaczyna się rozwijać obraz własnej osoby jako zestaw przekonań o swoich własnych cechach. Obraz własnej osoby jest bardzo konkretny. Składają się na niego: imię posiadane, rzeczy, codzienne zachowania. Odróżnianie siebie od innych wyraża się m. in. w używaniu zaimków osobowych "mój" i "twój". W sytuacjach konfliktowych używanie określenia "to moje" nie jest wyrazem samolubstwa dziecka, lecz znakiem wytyczania granicy między "ja" i "innymi", a więc jest przejawem rozwoju osobowości. Odróżnianie siebie od innych pozwala dzieciom zarówno współdziałać ze sobą w zabawie, jak i rozwiązywać konflikty. W wieku przedszkolnym kształtuje się również samoocena, czyli zespół sądów o własnej wartości. Zajmuje ona szczególne miejsce w rozwoju obrazu własnej osoby. Powoduje, iż sądy opisowe na swój temat utrwala się.

ROZWÓJ DZIECKA 5 - LETNIEGO

1. Średnie dzieciństwo - wiek przedszkolny

Okres średniego dzieciństwa, zwany także wiekiem przedszkolnym, trwa od 4. do 6. r. ż. Dziecko, które rozpoczyna ten etap życia, charakteryzuje poziom rozwoju motorycznego i sensorycznego umożliwiające mu poruszanie się w najbliższym otoczeniu i docieranie do interesujących je obiektów traktowanych przez nie jako istniejące realnie, noszące cechy stałości i obiektywności. Dziecko we wczesnym dzieciństwie zdobyło wiele doświadczeń na temat właściwości obiektów fizycznych oraz relacji między nimi. Nabyło umiejętności rozwiązywania problemów w działaniu oraz przez kombinacje myślowe. Opanowało niejęzykowe i językowe sposoby porozumiewania się z innymi. Wzbogaciło swój słownik do tego stopnia, że potrafi porozumiewać się z dorosłymi w sprawach codziennych oraz przyswoiło podstawy systemu gramatycznego języka, co zapewnia mu rozumienie i budowanie zdań poprawnych gramatycznie. Przywiązanie w relacjach z dorosłymi jest podstawą rozwoju emocjonalnego i społecznego dziecka.

2. Rozwój somatyczny i aktywność ruchowa.

Początek okresu średniego dzieciństwa wyznaczają wyraźne osiągnięcia w rozwoju somatycznym i motorycznym. Dziecko wkraczające w ten okres ma wszystkie zęby mleczne, swobodnie porusza się chodząc i biegając, jest dość samodzielne w zakresie samoobsługi. Zmiany dotyczące wzrostu i wagi ciała nie są już tak intensywne jak w poprzednim okresie. Wyraźne zmiany zaznaczają się w proporcjach części ciała: następuje wydłużenie ciała pod wpływem szybszego rośnięcia kończyn. Około 5. r. ż. nieznacznie powiększa się mózgowa część czaszki, natomiast rozrasta się część twarzowa.

Badania wykazują, iż na zmiany w rozwoju fizycznym dzieci mają wpływ: płeć, warunki środowiskowe, rasa.

Dziewczynki rozwijają się szybciej niż chłopcy. Dzieci wychowywane w dobrych warunkach (pod względem odżywiania) są wyższe w porównaniu z dziećmi wychowywanymi w gorszych warunkach, a różnice te nie są tak widoczne w wielu krajach uprzemysłowionych. Dzieci, które chorują - rosną wolniej. Nieodpowiednia opieka może spowodować znaczne odchylenia od norm wzrostu i wagi, jednak przy odpowiedniej pielęgnacji, u dzieci tych szybko następuje samo korekta rozmiaru ciała.

W 5 roku życia obserwuje się wzrost sprawności motorycznej. Opanowane już ruchy i czynności ulegają wyraźnemu doskonaleniu, pojawiają się nowe umiejętności; proste ruchy łączone są w kombinacje ruchowe. Dziecko 5 - letnie swobodnie chodzi i biega; opanowuje kombinacje czynności ruchowych takich jak bieg i skok, bieg i kopnięcie piłki, chwyt i rzut piłką. Zwykle opanowuje kilka czynności ruchowych jednocześnie. Uczy się jeździć na łyżwach, rolkach, rowerze, tańczyć, pływać, wspinać na drzewa.

Duża potrzeba ruchu, zwana "głodem ruchu", powoduje, że dziecko jest bardzo ruchliwe.

Nie potrafi długo skupić się na jednej czynności, toteż często zmienia rodzaj zajęcia ruchowego. Z tej samej przyczyny nie jest w stanie przez dłuższy czas towarzyszyć czynności dorosłego. Niemniej jednak dziecko 5 letnie zwraca coraz częściej uwagę na efekt własnych działań i przeżywa radość z osiągnięć ruchowych. Sukcesy zaś skłaniają je do wielokrotnego powtarzania czynności sprawiającej przyjemność, co sprzyja uczeniu się ruchów. Ważną rolę w uczeniu ruchów odgrywają wzorce z otoczenia dziecka. Kulturowe uwarunkowania wzmacniają także zaznaczające się w tym okresie zróżnicowanie ruchów związane z płcią. Chłopcy uzyskują lepsze niż dziewczynki wyniki w czynnościach, które wymagają większej

energii i siły (bieganie, skakanie w dal, rzucanie piłką, kopanie). Dziewczynki zaś przewyższają chłopców w sprawnościach motorycznych, które wymagają równowagi i rytmiczności (np. skakanie na skakance) oraz precyzji (rysowanie, pisanie).

3. Sprawności percepcyjne

W średnim dzieciństwie kontynuowane są trendy rozwoju percepcyjnego, zapoczątkowane we wczesnym dzieciństwie. Postępujące dojrzewanie mózgu sprzyja lepszej integracji sensomotorycznej. W efekcie dzieci 5 letnie są w stanie np. śledzić wzrokiem poruszającą piłkę i chwytać ją. Potrafią rozpoznawać kilka kształtów geometrycznych.

Dzieci 5 - letnie rozróżniają barwy i odcienie barwne. Opanowują nazwy kolorów i poprawnie stosują je w odniesieniu do barw podstawowych. Wzrasta wrażliwość słuchu muzycznego. Obserwuje się wzrost zdolności rozpoznawania melodii, 5 - latki zdolne są do utrzymania tonacji i rytmu melodii.

U dzieci 5 - letnich można stwierdzić pewien stopień rozumienia procesu zapamiętywania, na co wskazują ich wypowiedzi. Dzieci 5 - letnie często błędnie oceniają swoje możliwości zapamiętywania.

4. Czynności myślowe

W wieku 5 - lat pojawia się tzw. szeregowanie systematyczne. Jest to dominujący sposób rozwiązywania zadań wymagających grupowania elementów według uporządkowanych różnic między nimi. Rozwój umiejętności szeregowania jest związany ze zdolnością do wyobrażenia sobie czynności przy użyciu symboli.

5. Wyobraźnia

Podkreślane jest często, że dzieci w wieku przedszkolnym mają bujną wyobraźnię. Potrafią zmyślać rozmaite fakty i zdarzenia, które nie mają miejsca w rzeczywistości, przeżywają bajki zarówno czytane jak też i oglądane. Z drugiej jednak strony dzieci 5 - letnie pojmują dobrze przede wszystkim to, co uchwytnie i konkretne, z czym można się zapoznać bezpośrednio w działaniu.

6. Zabawa

Należy podkreślić, że zabawy u 5 - letnich dzieci stają się prawdziwymi zabawami wspólnymi. Wymaga ona zaakceptowania przez uczestników wspólnych reguł. Dzieci muszą jakby podzielić się rolami. Wszelkie niezgodności i stawianie na swoim powoduje konflikty w grupie dziecięcej. W zabawie dziecko poznaje role społeczne, uczy się reguł zachowania i jak ich przestrzegać. Tworzą się pierwsze dziecięce przyjaźnie. Rozwijają się prospołeczne zachowania, jednocześnie występują zachowania negatywne.

7. Rozwój emocjonalny

5 - latek rozumie emocje własne i innych osób. Potrafi ocenić przyczyny reakcji emocjonalnych oraz przewidzieć zachowania związane z wyraźnymi emocjami. Nabywa

procedur zaradczych, które pozwalają mu manipulować przeżyciami innych osób. Rozwijają się uczucia związane z samooceną.

8. Rozwój moralny

Pięciolatek zdobywa wiedzę o tym, że jakie są wymagania dorosłych wobec niego. Stara się tak postępować by ich zadowolić co z kolei przyniesie korzyści jemu samemu. Dziecko w tym okresie kieruje się własnym interesem, czuje się ośrodkiem świata i uważa za dobre to co jest dobre dla niego. Dopiero z czasem zaczyna wartościować świat przez pryzmat otaczających ją ludzi. Naśladuje wzory zachowań dorosłych, których darzy szacunkiem, dziecko stopniowo dochodzi do uwewnętrznienia narzuconych z zewnątrz reguł postępowania. Zaczyna uznawać pewne normy nie dlatego, że wymagają tego dorośli, ale dlatego że samo uznało ich za słuszność. Każde dziecko konstruuje w toku życia ocenę samego siebie i otaczającego świata. Nowe zdarzenia, które doznaje są interpretowane w zależności od nagromadzenia wiedzy, czyli od doświadczeń w danej dziedzinie. Sprzyja to ocenianiu odbieranych bodźców z otoczenia.